

فقه و زندگی ( )

احکام سینما و فیلم‌سازی

سعید عباس‌زاده

فپا

انتشارات نورالسجاد

قم، تلفن ۷۷۷۵۸۰۵

نام کتاب: احکام سینما و فیلم‌سازی

مؤلف: سعید عباس‌زاده

ویراستار:

زیر نظر: محمدحسین فلاح‌زاده

به سفارش: ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر

ناشر: نورالسجاد

چاپ: اعتماد

صفحه‌آرا و حروف‌نگار: آشنا

نوبت و تاریخ چاپ: اول، ۸۲

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰ تومان

شابک: --۷۱۶۳-۹۶۴

سخن ناشر ... ۷

هنر تصویری ... ۹

فقه تصویر ... ۱۰

مشروع بودن آفرینش تصویر ... ۱۱

ماهیت فیلم ... ۱۴

مقررات تولید فیلم ... ۱۵

عوامل و عناصر سازنده فیلم ... ۱۷

تهیه کننده ... ۱۹

فیملنامه یا دستمایه فیلم ... ۲۰

دیدگاه حقوقی ... ۲۶

مقررات ثبت اثر ... ۲۹

ساختار و محتوا ... ۳۰

ویژگی مفسد ... ۳۳

حقوق بازیگران ... ۳۶

بازیگری در نقش معصومین ... ۴۱

حضور زن در فیلم ... ۴۲

نگاه فقه ... ۴۴

بازیگری زن ... ۴۶

۳. زناشویی فرضی ... ۴۷

۴. حدود گفتگو ... ۵۰

۵. حدود تماس بدنی ... ۵۱

نگاه کردن ... ۵۲

۷. ربه و لذت بردن ... ۵۴

۸. تحریک جنسی ... ۵۵

نتیجه ... ۵۶

همانندی زن و مرد ... ۵۸

گریم و آرایشگری ... ۵۹

فقه صحنه ... ۶۱

فقه ارزیابی ... ۶۳

موسیقی فیلم ... ۶۵

ترانه در فیلم ... ۶۷

خرید و فروش ... ۶۸

نظارت بر سالن‌های سینما ... ۷۱

سخن ناشر

از نظر اسلام، همان گونه که دین، راهنمای اندیشه، اخلاق و عبادت است، راهنمای انتخاب شغل و بایدها و نبایدها در قلمرو تولید، توزیع، مصرف، مدیریت و اقتصاد نیز هست. شناخت صنایع و مشاغل حلال و حرام ضرورت زندگی اسلامی است. مشاغل مختلف، صدها حکم واجب و مستحب و شرایط حقوقی و اخلاقی دارد که دانستن آن در سلامت روابط اجتماعی و تکامل اخلاقی و معنوی انسان اثر می‌گذارد. همچنین صدها حرام و مکروه دارد که انجام آن فضای زندگی جمعی و اسلامی را آلوده می‌سازد و ابهام آن، دلهره و تردید می‌آفریند.

آشنایی با احکام ویژه هر صنف برای دست اندرکاران آن ضرورت حتمی و برای مراجعان به آن مشاغل نیاز قطعی و برای اهل مطالعه دانش اجتماعی و دینی مفید است.

طرح پژوهشی «فقه و زندگی» که با سفارش «ستاد

احیاء امر به معروف و نهی از منکر» و همت «پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام» و نظارت علمی حجه الاسلام محمد حسین فلاح زاده شکل گرفته، پاسخی است به نیازهای بشر در همه عرصه‌های زندگی، مجموعه حاضر نقطه پیوند «فقه» و «زندگی» است؛ که چگونگی تامین معیشت حلال را به مسلمانان و صاحبان مشاغل گوناگون می‌آموزد و فقه را از تئوری به عمل نزدیک می‌سازد.

امیدواریم برای تکمیل این مجموعه همچنان از حمایت‌های فکری و مالی ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر بهره‌مند گردیم. به امید آن که بتوانیم گامی هر چند کوچک در راستای ترویج احکام متعالی اسلام برداریم.

خواهشمند است هر گونه نقد و نظر تجربی و علمی خود را جهت تکمیل این مجموعه با ما به نشانی قم - بلوار ۱۵ خرداد، شهرک جهاد، خ عبداللهی، پلاک ۳۷، یا تلفن ۰۲۵۱-۷۷۷۵۰۸۰۵ در میان بگذارید.

انه ولیّ قدیر

انتشارات نورالسجاد

هنر تصویری

هنر تصویری و به عبارتی پدیده فیلم در متون دینی به صراحت بیان نشده است، لکن وقتی تولید فیلم و مراحل و ابعاد مختلف آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد، مجموعه‌ای از مسائل و احکام متنوع فقهی نیز به چشم می‌خورد. این واقعیت هم در نگاه کلی به هنر سینما و هم در ارزیابی عناصر همسو و متنوع شکل‌دهنده آن دیده می‌شود. این ذهنیت که فقه محدود کننده است و حضور آن در عرصه‌های هنر، به ویژه هنر تصویری؛ چون سینما، تلویزیون و تصاویر متحرک، مساوی با محدود شدن آن و یا به تعبیری کاسته شدن از واقع‌گرایی این هنر است، انگاره‌ای دور از واقعیت و برخاسته از عدم شناخت این دو پدیده است.

به طور واضح آنچه مدّ نظر فقه است شناخت این پدیده‌ها و آشنایی با عوامل و عناصر اثرساز در کنار هم و

بازشناسی مرزها و جوانب مرتبط با حقوق و وضع افراد است. وجه نظارتی آن نیز صرفاً در جهت درک روابط بین ساختار و محتوا و رسیدن به سازه‌های متناسب نسبت به محتواست. چنین نگرشی نه تنها حضور فقه را در عرصه هنر محدود کننده نمی‌داند، بلکه با توجه به پیچیدگی موضوعی، که از ماهیت ترکیبی این هنر نشأت گرفته است، فقه محوری پدیده هنر را، امر ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

فقه تصویر

فیلم تلاشی است برای تحقّق واقعیت بصری و سمعی، به تعبیری دیگر؛ آفرینش اثری، هنری است که در جهت اهداف مشخص تولید می‌شود.

در مباحث فقهی، نخستین پرسشی که مطرح می‌شود «این است: آفرینش هنری، بدون توجه به محتوا، از نظر فقهی در چه جایگاهی از احکام قرار می‌گیرد؟ آیا این آفرینش در ذات خود، امری مباح و جایز است یا فقه پیرامون آن شرطی را مطرح می‌سازد؟

علاوه بر این، آیا آفرینش با داشتن رسالت معنوی است

که مشروعیت یافته است؟ در هر صورت، نخستین مرحله برخورد فقه با پدیده تصویر، به عنوان خلق یک اثر هنری، و زمینه وارد شدن فقه به قلمرو این پدیده، شناخت جایگاه آن می‌باشد که ضروری و لازم است.

مشروع بودن آفرینش تصویر

فقه‌های شیعه در ارتباط با هنر تصویری دیدگاه‌های مختلفی ارائه کرده‌اند. برخی با درک اهمیت آن در عصر حاضر و کاربردی تصویر در زمینه‌هایی چون: خدمات پزشکی، تعلیم و تربیت و سطوح آموزشی و در علوم فضایی و... دارد، ابعاد آن را مورد مطالعه قرار داده و احکام متعددی را بر این موضوع بیان کرده‌اند.

امام خمینی با عنایت به این که زمان و مکان دو عنصر تعیین کننده هستند، تلقی انسان‌ها از تصاویر و نحوه برخورد با این پدیده‌ها را معیار و مؤثر در این صنعت دانسته است. وی با جدا ساختن حرفه

پیکرتراشی از تصویرگری، تصویرگری را جایز شمرده^۱ و
حتی از نظر ایشان تصویر متحرک که شامل فیلم و

---

^۱ . استفتائات، ج ۲، ص ۱۸.

انیمیشن می‌گردد، از مصادیق تصویرگری که در روایات از آنها نهی شده خارج گردیده است.

«آفرینش تصویر توسط ابزار و آلات بخصوص (همانند دوربین) که در عصر ما متداول و معمول شده، جایز است»^۲، بلکه می‌توان گفت ظاهراً این قبیل تصویرگری از مصداق آنچه به عنوان تصویر آمده خارج است.

فیلم و تصویرهای متحرک در واقع همان عکس‌های معمولی هستند که در هر ثانیه ۲۴ عکس از آنها قاب شده و به جهت خطای دید بیننده، متحرک به نظر می‌آیند.

این دیدگاه، امروز نظر همه فقهای شیعه بوده و در اصطلاح فقهی به مرز شهرت رسیده است.

امام خمینی قدس سره مشروع و یا نامشروع بودن سینما را دوری سینما از فحشاء و یا آلوده بودن به آن می‌داند. کتابهایی که واژه‌های فقهی را تفسیر نموده‌اند فحشاء را

---

^۲. تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۹۷؛ تصویر ذات ارواح؛ رساله نوین، بخش ۴، ص ۲۰۴.

این گونه بیان کرده‌اند؛ فحشاء، یعنی زشتی، هرزگی و

هر گونه مرزشکنی که به مفسده انجامد و ممکن است در هر یک از اعمال انسان؛ اعم از کردار، رفتار و گفتار او بروز نماید. برخی گفته‌اند فحشاء این است که انسان زشتی را به صراحت بیان کند.

با توجه به وسعت معنای فحشاء و مفسده، فیلم باید دارای این ویژگیها باشد:

- تحریک کننده نباشد.

- بیان گر زشتی‌های مفسده‌انگیز نباشد.

- در گفتگو یا دیالوگ متن، متانت، وقار و عفت گفتار مورد توجه قرار گیرد.

- بازیگران در پوشش، حرکات و ظواهر، اخلاق انسانی و اسلامی را رعایت نمایند.

امام خمینی در ارائه الگو برای یک فیلم خوب و درست، پیام اخلاقی، تربیتی و میزان آگاهی‌دهی آن را مطرح می‌سازد.^۳ که این نشان می‌دهد وی علاوه بر نگاه

---

۳. صحیفه نور، ج ۱۰، ص ۱۱ و ۱۲.

فقیهانه و توجه به حد و مرزها، معیارهای اجتماعی،
تربیتی و انسانی را نیز مدّ نظر داشته است. از طرفی این
واقعیت را نیز آشکار می‌سازد که فیلم در ماهیت و

حقیقت خود چیزی نیست که شریعت اسلامی حکم به حرام بودن آن کرده باشد، بلکه آنچه حائز اهمیت بوده و شریعت نیز درباره آن سخن گفته پی آمدهای جانبی آن که ناظر بر نظام اخلاقی و کمالات معنوی افراد است - می باشد. به جرأت می توان گفت سینما که از پیدایش آن حدوداً یک قرن می گذرد در شریعت اسلامی جایگاه و اهمیت خود را یافته و به ویژه در نظر فقهای معاصر قدرت و وسعت آن در مقیاس سایر رسانه ها مورد توجه قرار گرفته است.

ماهیت فیلم

فیلم به لحاظ ماهیت، عبارت است از آنچه که به عنوان نرم افزار در روی ماده «سلولوئید»^۴ ضبط می گردد و با مکانیزم خاصی قابل نمایش و دیدن است. امروزه رایانه ها در عرصه تولید امکان ساخت تصویر و ضبط آن بر روی دیسک های نوری را نیز ممکن و عملی ساخته اند. همچنین در صنعت فیلمسازی کارهایی که

---

^۴. نوارهای نرم از جنس پولیستر که به جهت استحکام، در نوارهای فیلم مورد استفاده قرار می گیرد.

به ساخت انیمیشن مربوط می‌گردد در سیستم‌های رایانه‌ای طراحی شده و به صورت تصاویر متحرک نمایش داده می‌شود. این نوع تصاویر نیز به جهت این که همانند فیلم‌های سینمایی و تلویزیونی دارای خط داستان بوده و یا انتقال دهنده مفاهیم و معنا می‌باشند، همانند فیلم‌های معمول و متعارف مورد توجه قرار گرفته‌اند و می‌توان گفت چه از نگاه عرف تخصصی و چه از نگاه عرف عمومی به برنامه‌های این‌چنین نیز فیلم اطلاق می‌گردد. این مسئله در بخش موضوع و مصداق‌شناسی که پیش از مرحله فتوا انجام می‌گیرد، حائز اهمیت است.

مقررات تولید فیلم

در مقررات ناظر بر تولید فیلم، موارد زیر مدّ نظر قرار گرفته است^۵:

---

^۵. حقوق آفرینش‌های فکری، ص ۱۷۲.

۱. فیلم‌ها باید از اهانت مستقیم و غیر مستقیم به
پروردگار، ادیان، کتب آسمانی، پیامبران، مقدسات،
ائمه اطهار علیهم السلام، روحانیت و مظاهر مذهبی به دور باشد.

۲. مرامهای غیر قانونی و معاند با نظام اسلامی
تبلیغ و ترویج نشود.

۳. به باورهای دینی و مذهبی ملت مسلمان ایران
اهانت نگردد.

۴. مسائلی که موجب اختلاف و تفرقه یا تحقیر گروه
خاصی می‌گردد، طرح نشود.

۵. خرافات یا موهوم‌پرستی، احضار ارواح و
جن‌گیری و جادوگری به عنوان دستمایه فیلم قرار
نگیرد.

۶. پایه‌های ارزشی اسلام و انقلاب اسلامی سست و
مخدوش نشان داده نشود.

۷. سنت‌های غلط جامعه احیاء نگردد.

۸. تصاویر و محتوا نباید موجب جریحه‌دار شدن
احساسات مسلمانان گردد.

۹. از پخش و نمایش فیلمی که در آن رفتار و کردار
تبهکارانه و جنایتکارانه تبلیغ و ترویج می‌شود پرهیز
شود.

۱۰. از زبان و لهجه اقلیت‌های دینی و اقوام مختلف
ایرانی به قصد توهین استفاده نشود.

۱۱. آراء و زندگی مفاخر مذهبی مورد تحریف قرار نگیرد.

۱۲. با ارائه صحنه‌های سطحی از دعا و نیایش موجب ضد تبلیغ نگردد.

۱۳. قوای نظامی و انتظامی ضعیف نشان داده نشود.

۱۴. از تحریف وقایع تاریخی پرهیز شود.

۱۵. حقوق متقابل خانواده و منزلت پدر، مادر و سایر اعضای خانواده رعایت گردد.

جالب توجه این که همه موارد یاد شده مبنای فقهی داشته و در دستورات معاشرتی و احکام فردی و اجتماعی یکایک این موارد به تفصیل بحث شده است.^۶

عوامل و عناصر سازنده فیلم

---

^۶. ر. ک: رساله نوین، امام خمینی.

فیلم، محصول نمایشی است که با همکاری جمعی
و ایفای نقش تعدادی افراد پدید می‌آید و از منظر فقه
اسلامی - به عنوان یک پدیده یا اثر مشترک - قابل طرح

و بررسی است.

در عقد قرارداد باید حریت افراد محترم شمرده شود و مفاد قرارداد از هر گونه سلطه صاحب کار بر زیر دستان به دور باشد. همچنین، بر اساس آیه «اوفوا بالعقود»^۷ حقوق افراد مطابق محتوای قرارداد پرداخت شود. تهیه کننده، کارگردان، بازیگر، تصویربرادر، نورپرداز، صحنه پرداز، گریمور، عوامل حمل و نقل، جلوه های ویژه و بالآخره تدوین کننده و صداگذار، در یک فیلم عواملی هستند که به نوعی در پدید آمدن آن، ایفای نقش می کنند و هر کدام در جایگاه خاص خود حقوق متمایزی داشته و در مقیاس کار و نسبت خود با فیلم، حقوق و دستمزد دریافت می کنند.

تولید فیلم به لحاظ این که امروزه تبدیل به صنعت^۸ شده و در ردیف امور تجاری و تولیدی قرار گرفته است، باید از ضوابط فقهی حاکم بر تولید و

---

^۷. مائده، آیه ۱.

^۸. صنعت، یعنی حرفه؛ سینما در بدو ظهور به عنوان هنر مورد توجه بود. بعدها این هنر تبدیل به کار و حرفه شد و ویژگی صنعت به خود گرفت.

تجارت پیروی کند.

مباح بودن اصل سرمایه، اتخاذ شیوه و مکانیزم درست و عادلانه در تولید و مشروعیت غایت و هدف تولید فیلم، برخی از امور قابل توجه در این زمینه هستند.

تهیه کننده

در تولید فیلم جایگاه تهیه کننده مشخص است. تهیه کننده اگر شخص حقیقی باشد، بر اساس ضوابطی که سیاست فرهنگی کشور برای فیلم و فیلمسازان تدوین و تصویب کرده، برنامه‌های مقدماتی خود را شروع می‌کند و با تعریف و ارائه چارچوب معین با افراد دیگر ارتباط برقرار می‌سازد. این مرحله، مرحله پیدایش تولید است. سپس فیلمنامه‌ای که توسط تهیه کننده انتخاب گردیده، با هماهنگی کارگردان، در اختیار عوامل و عناصر تولید فیلم قرار می‌گیرد و با افراد انتخاب شده قرارداد بسته می‌شود.

توصیه شده که: «حقوق کارکنان طرف قراردادتان را

قبل از خشک شدن عرق بدنشان بپردازید.»^۹

بالاخر از این در قرآن سفارش شده که: از حقوق مردم

(کارکنان) چیزی کم نکنید.^{۱۰}

فیلمنامه یا دستمایه فیلم

فیلمنامه عبارت است از ایده یا داستانی که شکل

نهایی نمایشی به خود گرفته و یا به عبارتی دراماتیزه

شده، و به عنوان اثر هنری، دارای ارزش مادی و معنوی

است. نخستین بحثی که در ارتباط با فیلمنامه مطرح

می‌شود، این است که تهیه کننده پیش از شروع به

تولید فیلم، باید حقوق مربوط به فیلمنامه را مشخص

کند. اگر فیلمنامه متعلق به کسی است که زنده و

مشخص است بدون اجازه از صاحب اثر تصرف در آن

جایز نیست. فیلمنامه، به عنوان اثری مفید که ارزش

مالی دارد، قابل خرید و فروش است. اثر، متعلق به کسی

است که به نام او ثبت شده است.

---

^۹. بحار الانوار، ج ۴۷، ص ۵۷.

^{۱۰}. اعراف، ۸۵.

پرسش دیگری که در این بحث مطرح شده در ارتباط با اقتباس است. اقتباس در فیلمنامه به معنای گرفتن بخشی از یک اثر معین است و اگر در شناسنامه آن مضمون این عبارت که «برداشت از این اثر به هر طریقی مشروط به اجازه است» صاحب اثر عملاً اقتباس از اثرش را ممنوع ساخته است. اگر در یک اثر، چیزی با این مضمون قید نشده باشد، در صورتی که از چنین آثاری اقتباسی صورت گرفته، باید در پاورقی به اثر اقتباس شده استناد داده شود در غیر این صورت، چنین کاری در ردیف «سرقت ادبی» قرار می‌گیرد.

اقتباس از آثار مهم و شناخته شده ادبی از دیر زمان در دنیا رایج بوده است. برخی از فقها با توجه به این که نوشته را به عنوان اثر معنوی و الهام شده از طرف حق می‌دانند بهره‌برداری و انتشار آن را مشروط به اجازه مؤلف نمی‌دانند و برخی نیز به دلیل این که با پرداخت حق‌التألیف، خریدار را مالک اثر می‌دانند هر گونه اقتباس و بهره‌برداری از آن را حق مسلم خریدار می‌دانند.

فتوای امام خمینی بر این است: «آنچه که [در پشت
کتابها] معروف به حق طبع است، حق شرعی به حساب

نمی‌آید، و نفی سلطه مردم بر اموالشان [خریداران کتاب] بدون این که هیچ‌گونه شرط و عقدی در میان باشد جایز نیست. بنابراین، دیگران می‌توانند آن را چاپ نموده و از آن تقلید کنند و هیچ‌کس نمی‌تواند مانع آن‌ها از این کار شود.^{۱۱}

در توضیح این فتوا نوشته‌اند: امام خمینی به وجه عقلی و عرفی مسأله توجه دارد که منع کردن مردم از تقلید در امور مربوط به اختراعات و حرفه‌ها و ساختن از روی نمونه‌ها و بهره‌گرفتن از نتیجه فکری گذشتگان از نظر عقلی و عرفی کار درستی به شمار نمی‌آید و چیزی را که پایه تکامل و ترقی است نمی‌توان تصرف در حقوق دیگران دانست.^{۱۲}

با این همه امام خمینی در فتوای خود اشاره می‌کند چنین عملی هنگامی جایز است که شرطی

---

^{۱۱}. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۵۹۵.

^{۱۲}. مستند تحریر الوسیله، احمد مطهری، ص ۱۸۷.

دلالت کننده بر اجاره در بین نباشد که در صورت
بودن چنین شرطی، عمل به شرط لازم است.^{۱۳}

آیت‌الله مکارم شیرازی در این باره می‌گوید:

«ما معتقدیم که حق طبع و تألیف و اختراع و مانند آن یک حق شرعی و قانونی است، و از نظر اسلامی باید به آن احترام گذاشت. به تعبیر دیگر، اهمیت مالکیت‌های فکری کمتر از مالکیت‌های عینی نیست و حکومت اسلامی باید عهده‌دار حفظ آنها باشد [در مورد مالکیت‌های فکری] اسلام می‌گوید: ظلم و ستم و تجاوز به حقوق دیگران حرام است و کسی حق ندارد در ملک دیگری بدون رضایت او تصرف کند.^{۱۴}»

در سالهای ۱۳۷۰ و ۱۳۷۱ ش، با توجه به آشفته بودن بازار اقتباس و رواج سرقت آثار ادبی و هنری از طرفی به علت ابهام در قانون «حمایت از نویسندگان و هنرمندان» آقای دکتر علی لاریجانی، وزیر وقت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، در برنامه‌ای خطاب به رئیس قوه قضائیه؛ آیت‌الله یزدی، حمایت از حقوق

---

^{۱۴}. حقوق مالکیت‌های فکری، ص ۳۱۰.

پدیدآورندگان را خواستار گردید. رئیس قوه قضائیه، با
مبنا قرار دادن نظر اکثر فقهای معاصر، حکم زیر را برای

مراکز مربوطه صادر می‌کند:

«... تهیه دیسکهای کامپیوتری یا فیلمهای

سینمایی و به طور کلی آثار سمعی و بصری که با

زحمت فراوان و بهره‌گیری از تکنولوژی و

نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای لازم تهیه و آماده

می‌شود که هر یک از این کارها به نوبه خود

منشأ کسب است که عرف و عقل آن را به

روشنی درک نموده و شرع نیز آن را ردّ نفرموده

است...

از طرفی وجود افراد بی‌سواد و کم‌اطلاع به

حقوق، که حاصل زحمات محقق و نویسنده و

هنرمند را به یغما برده و میلیون‌ها تومان از آن

استفاده می‌کنند و گاهی حتی دیناری هم به

صاحب اثر داده نمی‌شود، ظلم روشن و مشخص

است که از نظر ما این حق برای مؤلف، مترجم،

نویسنده، هنرمند و تهیه‌کننده شرعی و بر اساس

ماده دوم و سوم قانون حمایت از حقوق مؤلفان

و محققان و هنرمندان و دارای مبنای قانونی

است که می‌تواند برای خود محفوظ نگاه دارد، و
یا بر اساس قرارداد قانونی به هر کسی که مایل
باشد واگذار کند و در این قرارداد شرایط مورد
نظر خود را منظور دارد که تخلف از آن تصرف

در حق غیر شناخته شده و قابل تعقیب کیفری
است. نظر شرعی لازم‌الرعايه و لازم‌الاجرای
مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای
نیز همین مطلبی است که توضیح داده شد.^{۱۵}

«احوط این است که حقوق مؤلف و ناشر با کسب
اجازه از آنان برای تجدید چاپ رعایت شود.»^{۱۶}

سؤال: برای پدیدآورندگان اعمّ از نویسنده، مترجم و
یا صاحبان آثار هنری دریافت مبلغی پول در برابر
آثارشان چه حکمی دارد؟

پاسخ: «آنان حق دارند در برابر واگذاری نسخه
اوّل یا اصلی اثر علمی و هنری خود به ناشر، هر
مبلغی می‌خواهند دریافت کنند.»^{۱۷}

از نظر ایشان حتی گرفتن پول در برابر یک اثر، دلیل
آن نمی‌شود که حقوق پدیدآورنده نسبت به اثر خود

---

^{۱۵}. حقوق آفرینش‌های فکری، ص ۵۲، به نقل از فصلنامه رهنمون،
مدرسه عالی شهید مطهری، شماره ۲ و ۳، زمستان ۷۱، ص ۲۱۴.

^{۱۶}. اجوبه‌الاسئالت، ج ۲، ص ۱۱. ترجمه از متن عربی سؤال و
پاسخ ۲۵۱ و ۲۴۵ و ۲۵۵.

^{۱۷}. همان.

نادیده گرفته شود، مگر این که چنین حقی، طبق
قرارداد لغو گردد و حق هر گونه بهره‌برداری به طور

مطلق به فرد دیگر منتقل گردد.

سؤال: در صورت عدم دسترسی به صاحب اثر چه باید کرد؟

پاسخ: «در این مورد باید به وکیل یا ولی شرعی او و یاد در صورت فوت به وارثین وی مراجعه شود.»^{۱۸}

آنچه که در فتوای مراجع کنونی، آمده، بیانگر این مهم است، علیرغم این که جمهوری اسلامی ایران به دلایلی به «کپی‌رایت»^{۱۹} نپیوسته است، لکن بدون تردید با مبنا قرار گرفتن احکام و دستورات دینی و با جدی گرفتن نظرات فقها، نویسندگان و صاحبان آثار به حقوق مسلم خود خواهند رسید.

دیدگاه حقوقی

---

^{۱۸}. همان.

^{۱۹}. کپی‌رایت copyright، به حق تألیف، حق طبع و نشر انحصاری گفته می‌شود که در سال ۱۹۸۷ م. به وجود آمده و در ۱۹۰۹ با تغییرات و اصلاحات و پس از مطابقت دادن آن با استانداردهای بین‌المللی در آمریکا و در برخی از کشورهای اروپایی به مرحله اجرا گذاشته شده است.

آنچه به عنوان حقوق مؤلفان و صاحبان آثار در حقوق کنونی ایران آمده عبارت است از مجموعه مقررات و قوانین کلی که در سال ۱۳۴۸ ه.ش، به تصویب رسیده و بعدها نیز چندین بار اصلاح و تکمیل گردیده است و اکنون هم به عنوان قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان عمل می‌شود. به مواردی از این مقررات، که با موضوع این نوشتار ارتباط پیدا می‌کند، اشاره می‌گردد:

ماده ۱: «به مؤلف و هنرمند پدیدآورنده و به آنچه که از راه دانش یا هنر و یا ابتکار آنان پدید می‌آید، بدون در نظر گرفتن سلیقه یا روشی که در بیان ظهور و یا ایجاد آن به کار رفته، «اثر» اطلاق می‌شود.

ماده ۲: از جمله آثاری که مورد حمایت قرار گرفته، دوازده عنوان می‌باشد که نمایشنامه و فیلمنامه جهت تهیه فیلمهای سینمایی و تلویزیونی نیز از جمله آن به شمار می‌رود.

ماده ۵: پدیدآورنده اثرهای مورد حمایت این قانون
می‌تواند، استفاده از حقوق مادی خود را در کلیه موارد
به غیر منتقل کند.

ماده ۶: اثری که با همکاری دو یا چند پدیدآورنده به وجود آمده باشد و کار یکایک آنان جدا و متمایز نباشد، اثر مشترک نامیده می‌شود و حقوق ناشی از آن، حق مشاع پدیدآورندگان است.

ماده ۷: نام و عنوان و نشان ویژه‌ای که معرف اثر است از حمایت این قانون برخوردار خواهد بود و هیچ‌کس نمی‌تواند آن‌ها را برای اثر دیگری از همان نوع یا مانند آن به کار برد.

دیدگاه‌های حقوقی که در قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان مطرح شده است با آنچه که در فقه اسلامی به عنوان حق شرعی حقوق مؤلف آمده. مطابقت دارد و چنانچه گذشت فقهای شیعه نیز همه گونه تصرف در آثار معنوی را منوط به اجازه پدیدآورنده دانسته‌اند.

استاد شهید مطهری، در کتاب نظام اقتصادی اسلام، می‌گوید: در کار، علاوه بر جنبه‌های مادی و

مقدار انرژی مصرف شده باید جنبه‌های معنوی آن را
نیز در نظر گرفت.^{۲۰}

---

^{۲۰}. نظری بر نظام اقتصاد اسلام، مرتضی مطهری، ص ۱۲۴.

در ارتباط با پدیده کتاب و آثار مکتوب می‌گوید:
«امتیاز کتاب به مؤلف تعلق دارد. مالک کاغذ و قلم حق
دارد از روی نسخه ملکی که خریده است برای مطالعه
نسخه برداری کند، اما حق ندارد با کاغذ و مرکب و
حروف چاپی و ماشین خود هزار نسخه از روی نسخه
خود چاپ کند و به فروش رساند.»^{۲۱}

مقررات ثبت اثر

ثبت اثر، تابع ضوابط مطرح شده در مقررات و
آئین‌نامه‌های نهادهای مربوطه است که در کشور
جمهوری اسلامی ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد
اسلامی عهده‌دار این وظیفه است.

فصل اول ماده ۱ این مقررات می‌گوید:

ثبت اثر، طبق درخواست در نامه‌های چاپی، که از
طرف وزارت فرهنگ و هنر تهیه و در اختیار درخواست
کننده ثبت اثر گذارده می‌شود، به عمل می‌آید و باید در
دو نسخه به زبان فارسی نوشته و امضاء شود و حاوی

مشخصات شناسنامه‌ای پدیدآورنده یا پدیدآورندگان و تاریخ تولید اثر است.

بعد از ابلاغ نامه رئیس قوه قضائیه وقت، مبنی بر شرعی دانستن حق نویسندگان و مطابقت آن با رأی فقها، در تاریخ ۶ / ۶ / ۷۳، لایحه مجازات اسلامی با قانونی دانستن حق نویسندگان و پدیدآورندگان آثار، یک ماده بر لایحه مذکور الحاق کرد. بر اساس این ماده الحاقی، استفاده بدون اجازه از آثار مکتوب، از موارد تصرف در آثار قلمداد شده است.

ساختار و محتوا

در سینما، نظریه‌ای می‌گوید موضوعاتی که به پدیده دین و مسایل انسانی و فکری می‌پردازد باید در ساختارهای خاص خود ارائه گردد. چرا که اگر غیر از این باشد، نمی‌تواند تأثیرگذار باشد. این مسئله بیانگر آن است که در فقه شیعه محتوا و شکل فیلم، همانند سایر انگاره‌ها، از نظر اصالت و اهمیت هر دو یکسان هستند، برخلاف سایر ادیان که بیشتر محتواگرا هستند. فقه

اسلامی، به ویژه فقه شیعه، بر شکل و ساختار نیز تأکید دارد و اشکال، نمادها و نشانه‌ها را جدا از محتوا قلمداد

نمی‌کند. این نگرش همان‌طور که بر معماری و گرافیک و نقاشی تأثیر گذاشته در هنر سینما نیز مورد توجه است.

در واقع می‌توان گفت محتوا و شکل دو رکن اساسی تعیین‌کننده جهت و غایت فیلم نیز به شمار می‌روند. با ساختار است که می‌توان یک فیلم را دینی ارزیابی کرد و یا ضد دین دانست و همین‌طور است از حیث محتوا که در جای خود القاء‌کننده مفاهیم ارزشی یا غیر ارزشی است. بعضی‌ها معتقدند همین نشانه‌های ساختاری و محتوایی در پدیده‌ها، مرز بین مذهبی و غیر مذهبی بودن را معین کرده است.

در هنر سینما نشانه‌های ساختاری را می‌توان در سرعت، زاویه، کادربندی، صحنه‌پردازی، نور و رنگ و هوا مورد مطالعه قرار داد. از نظر فقها فیلمی که به موضوعات دینی می‌پردازد باید از حیث قالب حتی در روش ارائه نیز با آنچه که به عنوان محتوا در فیلم مطرح شده است، همخوانی داشته باشد.

محتوا، شامل همه پدیده‌هایی است که به عنوان
موضوعات دینی شناخته می‌شوند. طرح اصول

اعتقادات، پرداختن به مفاهیم بلند دینی و عرفانی،
پرداختن به زندگی شخصیت‌های بزرگ اسلامی و
مذهبی در هر فیلمی که باشد آن را جهت‌دار کرده و
رعایت برخی از شرایط را ضروری می‌کند.

این مسئله را به صورت پراکنده می‌توان در آراء و
دیدگاه فقهای معاصر ملاحظه کرد: «پرداختن به
موضوعات دینی و عرفانی و یا تولید فیلم در ارتباط با
زندگی علمای بزرگ و صاحب‌شان دینی و یا هر فیلمی
که به نوعی در ارتباط با فرهنگ دینی ساخته شده
باشد، به شرطی جایز است که حریم‌های شناخته شده
از هتک و آسیب به دور بماند و منتهی به ضایع شدن
ارزش و عظمت این محتوا نگردد... در این که فیلم در
جهت روشنگری و آگاهی جوانان و غیره قرار می‌گیرد.
تردیدی نیست و می‌توان از این ابزار در خصوص ترویج
فرهنگ دینی استفاده نمود. لکن نباید فراموش کرد که
همه این پرداختها باید با التزام به رعایت شئون در همه

ابعاد و نیفتادن به خلاف مرام اسلامی و مذهبی انجام

گیرد.»^{۲۲}

---

^{۲۲}. اجوبة الاستفتائات، آیه‌الله خامنه‌ای، ج ۲، ص ۴۹ و ۵۰.

منظور از رعایت شئون خاص، که در اینجا بر آن تأکید شده، عبارت از: در نظر گرفتن موقعیت و جایگاه واقعی و عرفی آن است. و فیلم باید آن را بدان گونه که هست تبیین و ارائه کند و صرف اهداف تبلیغی و ترویج آن نمی‌تواند توجیه‌گر کاستیها در پرداختن درست به موضوعات یاد شده باشد. گاهی تکنیک را تحت تأثیر قرار می‌دهد، یعنی یک محتوای خیلی خوب، ضعف تاکتیک را همه جبران می‌کند و بیننده آنچنان جذب محتوا می‌شود که متوجه ضعف تکنیک نمی‌شود. بنابراین، من می‌خواهم بگویم در فیلم و سینما اصل برای ما پیام است.^{۲۳}

ویژگی مفاسد

فساد در برابر صلاح است، و فیلمی را فسادآور و مفسده‌انگیز می‌گویند که موجب می‌شود مردم از جهت اخلاق، آداب اجتماعی، باورهای دینی و شرعی و به طور کلی آن چه که در ارتباط با شئون زندگی است، از

---

^{۲۳}. هنر دینی، فصلنامه، ش، ۹، ص ۵۵.

اعتدال خارج گشته در معرض آسیب قرار گیرند. این شرایط زمانی پدید می‌آید که فیلم از جهت محتوا مروج فسق و تشویق به گناه، رفتار و کردار نادرست باشد، و یا عقاید نادرست و منحرف در آن به طور آشکار یا پنهان تبلیغ گردد.

از نظر فقه این گونه فیلم‌ها علاوه بر این که به خاطر مفسده‌انگیز بودن جایز شمرده نمی‌شود، از این جهت هم که فاقد ارزشهای معنوی و مادی است، مصداق لهُو و لغو و بیهوده شمرده می‌شود.

در برخی از منابع فقهی، شرور هم از مصداق فساد شمرده شده است. فساد عبارت است از ترویج و نشر هر گونه شرور و فسق در بین مردم. اگر شرور را مترادف و هم‌معنا با فسق بدانیم، در واقع هر دو به معنای انجام عملی است که منتهی به خارج شدن از طاعت و نادیده گرفتن دستورات دینی است. به طور کلی، شرّ با این که به یک معنا شامل تمام اعمال مخالف شرع است، در یک نگاه دقیق‌تر، عبارت است از هر گونه اعمالی که به عمل شیطانی توصیف می‌شود. و مصداق آن را در

فیلم‌هایی می‌توان یافت که به نوعی در بیان روابط و
مناسبات غیر انسانی؛ همانند رابطه با شیطان و

فیلمهایی که در ژانر وحشت به عنوان فیلمهای وحشت معروفند که بیشتر در توصیف دراکولا، قاتلین مادرزاد، طرح داستانهای مربوط به دیو و دلبر، تصویر پلیدی از آنهاست.

تأکید فقها، بر این که در پرداختن به زندگی ائمه و معصومین علیهم السلام در آثار نمایشی باید قداست و حریت آنها مورد هتک حرمت نگردد. به نوعی بیانگر توجه فقهاء بر ساختار است؛ زیرا قداست و یا حریم امامان معصوم علیهم السلام و بزرگان صاحب مقام، زمانی از هتک حرمت دور خواهد ماند که موقعیت این بزرگان در همه مراحل و عناصر فیلم مدّ نظر قرار بگیرد. در واقع قداست در ماهیت و حقیقت، چیزی جز پرهیز از به کار بردن نمادها و نشانه‌ها در ساختار فیلم نیست. به تعبیر دیگر، ملاحظه تناسب موضوع و محتوا با سازه‌هاست. امروزه در کشورهای غیر مسلمان نیز روحانیون مسیحی به این تناسب تأکید می‌کنند. فیلمهایی که تا کنون در ارتباط با زندگی حضرت مسیح علیه السلام ساخته شده است بدون استثناء توجه به ارزشها در

شخصیت پردازی، هنرپردازی، نور، رنگ، محل

فیلم برداری، حتی سرعت فیلم مد نظر بوده است. در
فیلم عیسی بن مریم علیه السلام دوربین همیشه حضرت
عیسی را از پایین تصویربرداری کرده و از نظر مخاطب
غالباً عیسی مسیح با شکوه و مسلط بر مردم و شرایط
دیده می شود.^{۲۴} و یا در مواردی برای رساندن چنین
پیامی از کوه، درخت تنومند و آسمانی آبی بهره
جسته اند؛ که بیانگر اصالت، استقامت و پاکی است.
ریتم (سرعت) فیلم نیز همواره آرام و توأم با القاء
آرامش است.

حقوق بازیگران

افکار و شخصیت بازیگر فیلم ویژگی و شخصیت
قهرمان را به مخاطب انتقال می دهد. بازیگری در عین
حاله که از حیث هنری، حرفه ای حایز اهمیت است، به
لحاظ جایگاه معنوی نیز شرایطی حساس و قابل توجه
دارد. به همین خاطر جایگاه بازیگری از نظر فقهی نیز از

---

^{۲۴}. توجه به این مسائل بیشتر در سینمای کلاسیک بوده و امروزه به دلیل فراگیر شدن تکنولوژی علاوه بر این نمادها از عناصر دیگری نیز استفاده می شود؛ حرکتهای خارق العاده، اوج گیری، استفاده از هاله نور... از جمله موارد نمادین و سمبولیک در فیلم به شمار می آیند.

اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و قابل دقت و بررسی است.

بازیگر وقتی از حیث حقوقی مورد مطالعه قرار می‌گیرد، به منزله کسی است که زیر نظر کارفرما کار می‌کند. پس روابطی که بین کارفرما و سایر عناصر کاری در یک پروژه جاری می‌گردد، در بین آنها نیز حکم فرماست. این رابطه گاهی از حیث حقوق مادی است که بر اساس قرارداد قابل اجرا و پرداخت است و یک بار از نظر حقوق انسانی است که مشخصه‌های آن را روابط انسانی و اجتماعی تعیین می‌کند.

۱. به لحاظ حقوق مادی، بازیگران پیش از آنکه در صحنه بازی حضور یابند باید از نظر جانی به مقررات بیمه بپیوندند و یا تهیه‌کننده و کارگزاران باید به طور کتبی مسئولیت خود را در برابر هر گونه حوادث احتمالی که در بازیها نیز دور از ذهن نیست اعلام دارد. البته چنین عملکردی بستگی به متن قرارداد دارد.

۲. تهیه کننده و کارگردان باید متعهد بشوند که در بازی گرفتن بازیگران حجم کار و ظرفیت و توانایی بازیگر را در نظر بگیرند.

۳. ایمنی محیط بازی را فراهم نمایند.

۴. مسئول کار باید از آنچه که در مفاد قرارداد قید شده تخلف نکند. از نظر فقهی موارد یاد شده مشمول دستوراتی است که در احکام اجاره عمل انسان مطرح شده است و بر طبق آنچه که در فتاوی مراجع آمده، رعایت موارد فوق ضروری و واجب است. در صورت تخلف کارفرما از موارد یاد شده، قانون از بازیگر حمایت می‌کند.

موضوع دیگر در ارتباط با بازیگر مسئولیت بازیگر در مقابل نقشی است که به عهده گرفته است؛ هر گونه کم‌کاری، سستی و یا فراهم نیاوردن حس لازم در ایفای نقش بازیگر، اگر به عمد و مبتنی بر غرض‌ورزی باشد باید ضرر تهیه کننده را جبران کند و البته چگونگی این مسئله باید بر طبق توافق قبلی طرفین باشد.

به طور کلی تهیه کننده و بازیگر، علاوه بر رابطه یاد شده، از نظر وجدانی نیز مسئول هستند و باید با پایبند

شدن به مقررات انسانی و اخلاقی، در حفظ حیثیت و

موقعیت‌های حقیقی و حقوقی همدیگر بکوشند.

دیدگاه فقهی امام خمینی در ارتباط با اجاره عمل

انسان، که شامل عوامل بازیگری نیز می‌گردد، بسیار حائز اهمیت است و بخشی از آن به جهت ضرورت بیان می‌گردد.

مسئله: اگر کسی برای انجام کاری مشخص، در وقت معین، خود را با تعهد اجاره عمل در اختیار کسی قرار داد. کار کردن او برای خود و یا برای شخص دیگری در مدت زمانی که قرارداد بسته منافع نداشته باشد. کار دوم برای خود یا دیگری باید به لحاظ ماهیت متفاوت با کار اول و در خارج از وقت تعهد وی باشد.

این مسئله شامل مواردی است که طبق قرارداد باید عاملین خودشان به انجام آن عمل پردازند لکن اگر چنین شرایطی در جایی باشد که در آنجا جایی برای جایگزین کردن دیگران وجود داشته باشد، به نیابت خود می‌تواند دیگری را برای آن کار جایگزین کند. مفاد آنچه که در مسئله ۲۹ احکام اجاره تحریرالوسیله و همچنین در مسئله ۳۳ آمده است شامل موارد این گونه است.^{۲۵}

---

^{۲۵}. تحریرالوسیله، امام خمینی، ج ۲، احکام اجاره.

منظور از جایگزینی در بازیگری شامل مواردی

است که بازیگر دست به عمل فوق‌العاده‌ای می‌زند که به جهت نداشتن مهارت و یا ترس و امثال آن از عهده آن کار بر نمی‌آید و برای انجام برخی از صحنه‌ها به جای او از عناصر معروف به «بدلکاران» استفاده می‌کنند. در این گونه صحنه‌ها به دلیل اینکه چهره بازیگر معلوم نیست، جایگزین کردن فرد دیگر امکان‌پذیر است.

در برخی از کشورها نیز جایگزین کردن بازیگر گاهی به جهت مسائل اخلاقی و عرفی صورت می‌گیرد. در بعضی از فیلمها موقعیتهایی وجود دارد که افراد پایبند به اخلاق از قرار گرفتن در آن موقعیت پرهیز می‌کنند. در چنین شرایطی جایگزینی افراد امر نامتعارف و نامشروع نیست.

بنابر فتوای امام خمینی «اگر برای کاری... بدون این که مقید به مباشرت خودش باشد اجیر شود آنگاه شخص دیگری آن کار را از طرف او (مستأجر) تبرعاً (مجانی) انجام دهد. این به منزله کار خود اوست. پس مستحق اجرت قراردادی می‌باشد و اگر آن شخص کار را از طرف مالک تبرعاً انجام دهد مستأجر مستحق چیزی

چنانچه در مباحث اجاره عمل انسان آمده است، مشروعیت عمل و گرفتن فرد در کارهایی که مباح می باشد صحیح است و انسان نمی تواند خود را برای عمل غیر مباح در اختیار کاسی قرار دهد. به اتفاق همه مراجع حتی افتادن بر مقدمات حرام نیز حرام است. گرفتن اجرت برای این قبیل امور که عرفاً همانند کارگری نیست و یا مصداق فعالیت های فکری نیز به شمار نمی رود، از نظر مراجع، بهترین ملاک عرف و توافقی است.

بازیگری در نقش معصومین

در بحث بازیگری، مسائل فقهی دیگر مربوط به بازیگری در نقش معصومان است. این مسئله پیش از آنکه به لحاظ فقهی حائز اهمیت باشد از نظر باورهای مذهبی مورد بحث قرار گرفته است. به نظر می رسد

کسانی که حکم به جایز نبودن بازی در نقش معصومان را داده‌اند به روایاتی که در نهی از هتک حرمت معصومان وارد شده استناد جسته‌اند. اما تعیین این که در کجا و در چه صورت هتک حرمت محقق می‌شود، کار مشکلی است. امروزه برخی با ابتکاراتی چون به کار گرفتن بازیگری غیر حرفه‌ای و ناشناخته و یا با بهره جستن از هاله نور و جلوه‌ها، ظهور در نقش معصومان را، به گونه‌ای که هیچگونه هتک حرمت یا تحقیر و تنقیص آنان نباشد، فراهم ساخته‌اند، هر چند فتاوی غیر مشهوری نیز وجود دارد. که ظاهر شدن در نقش معصومان را همانند تعزیه‌خوانی که با تمهید شرایط متناسب باشد، جایز شمرده‌اند.

همه فقها بدودن استثناء، ظاهر شدن در نقش ائمه را در تعزیه خوانی‌ها جایز دانسته‌اند.

حضور زن در فیلم

هم از قرآن و هم از روایات برمی‌آید که معاشرت زنان و مردان در عرصه‌های زندگی با مراعات حجاب و

عفت جایز و به دور از اشکال و ایراد بوده و آنچه از
روایات درباره محدود ساختن زنان آمده است مربوط به
شرایطی است که حضور زن در عرصه‌ای این چنین

بدون مراعات حجاب لازم و عفت کلام و رفتار موجب پدید آمدن فساد و یا آسیب دیدن خود زن می‌شود. این بحث شامل همه عرصه‌های زندگی، از جمله هنر است. زن در عرصه سینما و فیلم می‌تواند به عنوان همسر و یا دختر و یا در هر نقش دیگر با مردان بیگانه هم‌بازی شود و در جاهایی که لازم به گفتگوست، صمیمانه گفتگو کند [صمیمانه ساختگی] و در جاهایی که نیازمند به تماس بدنی با مردان باشد در صورت احساس نیاز به این تماس می‌تواند در حد دست دادن با رعایت شئون دینی از روی لباس با مردان تماس بدنی داشته باشد. و ناگفته نماند که در صورت امکان استفاده از مردان و زنان محرم و همسر یکدیگر بهتر است و نقش آفرینی بهتری نیز خواهد داشت. البته مسئله رعایت شئون دینی و توجه به موازین و مقررات شرعی در همه موقعیتها ضروری است که با طرح فتاوی بزرگان فقها به شرح آنها می‌پردازیم.^{۲۷}

---

^{۲۷}. احکام بانوان و مادران، عبدالرحیم مـوگهی، ص ۲۱۰؛ امام خمینی در پاسخ سؤالات یاد شده، زن و مرد و یا خواهر و برادر فرضی و یا بازی کردن زن به جای مرد و بالعکس را به شرط این که مفسده نداشته باشد جایز دانسته‌اند. مفسده زمانی پیش می‌آید که در تماس بدن و فاصله‌ها به حدود شرعی توجه نمی‌شود.

نگاه فقه

از نظر فقه حضور زن در عرصه سینما امری عادی و مجاز است. آنچه از نگاه فقها قابل بحث بوده چند محور اساسی و مهم است که به تفصیل مرور می‌کنیم:

پوشش

یکی از ضروریات اسلام برای زنان پوشش است. پوشش هر چند به لحاظ مصداق متفاوت است، لکن آنچه مسلم است زنان باید به جز صورت و دستهایشان تا مچ، سایر اعضای بدن خود را از مردان نامحرم بپوشانند و به لحاظ نوع پوشش نیز از لباسهایی که زمینه‌ساز تحریک می‌گردد، پرهیز کنند. این حکم شامل همه شرایطی است که زن در آن قرار می‌گیرد؛ اعم از حضور او در سینما، تئاتر یا سایر عرصه‌های اجتماعی دیگر، زیرا آنچه در این حکم عنوان شده است واجب بودن اصل پوشش در برابر افراد نامحرم است. نه پرهیز از حضور در عرصه‌های اجتماع.

امام خمینی می گوید:

پوشش هر گونه لباسی که عرفاً مهیج است و جلب توجه نامحرم می کند، حرام است. مسئله مهیج بودن ممکن است به خاطر رنگ آن باشد یا مدل آن یا جنس لباس و یا چیز دیگر.^{۲۸}

در تشخیص تهیج، نظر و نگاه عرف عمومی مد نظر است؛ نه ذائقه ها که گاهی به جهت بیماری دلهاست.

سؤال: حدود حجاب اسلامی برای بانوان چیست؟

آیا برای این منظور پوشیدن لباس بلند آزاد و شلوار و روسری کفایت می کند؟ اصولاً چه کیفیتی در لباس و پوشش زن در برابر افراد نامحرم باید رعایت شود؟

امام خمینی در جواب می فرماید:

واجب است تمام بدن زن به جز قرص صورت و دستها تا میچ از نامحرم پوشیده شود.

لباس مذکور اگر مقدار واجب را بپوشاند مانع

ندارد.^{۲۹}

از نظر فقها رنگ لباس یا چگونگی آن به لحاظ تنگ
یا گشاد بودن، معیار و ملاک پی آمدهای آن است و در

---

^{۲۹}. احکام روابط زن و مرد، به نقل از احکام ازدواج، ص ۱۹۴.

صورت داشتن مفسده و جلب توجه جایز نیست.

بازیگری زن

هم‌بازی شدن زن و مرد در فیلم اشکال شرعی ندارد و جایز شمرده می‌شود. این مسئله در فقه، مصداق معاشرت زنان و مردان نامحرم است که بدون پی‌آمد سؤ و فساد جایز است. روایاتی که در منابع اسلامی، از جمله در وسائل الشیعه، در ارتباط با ممنوعیت حضور زنان در محافل و مجالس بیان شده،^{۳۰} حمل بر کراهت گردیده است. برخی از فقها این گونه روایات را مربوط به شرایط خاص دانسته‌اند و نه تنها فتوا بر جایز بودن معاشرت زنان و مردان داده‌اند؛ بلکه حضور زن را در عرصه‌های مختلف اجتماع ضروری می‌دانند. سیره پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله بر این بوده که در صورت لازم بودن حضور زن در برخی صحنه‌ها اجازه حضور به آنها را می‌داده و حتی در جنگ‌ها تعدادی از زنان را می‌پذیرفت. سیره پیامبر

---

^{۳۰}. برخی روایات هم‌دوش شدن زنان با مردان در کوچه و بازار را حلافت کرد و توصیه به رعایت شئون و حجاب کرده‌اند که برای برخی از علما مبنای عدم حضور زنان در اجتماع شده است.

ملاک و مبنای عمل برخی از فقها در فتوا دادن به حضور زنان در عرصه‌های مختلف زندگی گردیده است. حضور زن در صحنه‌های نمایش و فیلم نیز صرفاً به جهت این ضرورتها است.

۳. زناشویی فرضی

یکی دیگر از مسائل مورد بحث در معاشرت زنان و مردان در صحنه‌های فیلم، زناشویی فرضی است. در برخی از صحنه‌ها زن و مرد در کنار هم قرار می‌گیرند و به جهت این که نمایش برای بیننده نزدیک به واقعیت تلقی گردد، معمولاً این حضور و معاشرت با ابراز احساسات انجام می‌گیرد. از نظر فقها در این گونه معاشرت‌ها دو بحث مطرح است:

اول این که، اهل معاشرت، و لو این که با ابراز احساسات باشد، به خاطر این که در خلوت انجام نمی‌گیرد، و ساختگی بودن آن روشن و مسلم است، مصداق «ترس از افتادن به فساد» نیست.

مسئله دوم، رعایت مرز احساسات است. این ابراز احساسات باید به گونه‌ای باشد که زمینه قرار گرفتن در

شرائط لذتجویی و ریبه را فراهم نسازد. زن و مرد، برادر و خواهر، پدر و دختر فرضی در این مسئله هیچ تفاوتی با هم نمی‌کنند. از نظر فقه مرز حلال و حرام در این مسئله نداشتن یا داشتن قصد لذت است.^{۳۱}

در صحنه‌های نمایش، زنان و مردانی که نقش محارم فرضی را ایفا می‌کنند، حدود لمس کردن نیز همین نبودن قصد لذت است. امام خمینی حتی دست دادن زن و مرد از روی لباس را نیز مشروط به این می‌داند که ریبه و لذت جویی در کار نباشد و مرد دست زن را فشار ندهد.^{۳۲}

بنابراین، اگر زن و مرد بیگانه به جهت محرمیت فرضی در شرایطی قرار می‌گیرند که باید همدیگر را لمس کنند مثلاً شرایطی چون کمک کردن زن در یک پرتگاه و یا در القاء صحنه‌ای از تصادفات یا زلزله و غیره با دو شرط لمس از روی لباس و نبودن قصد لذت جویی جایز است.

---

^{۳۱}. عروه الوثقی، ج ۱، فصل ۸، ص ۴۱۴.

^{۳۲}. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۴۳، مسئله ۲۰.

«به زنان با ایمان بگو چشم‌های خود را از نگاه

هوس‌آلود فرو گیرند. و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را جز آن مقدار که نمایان است آشکار ننمایند و روسری‌های خود را به سینه افکنده و زینت خود را آشکار نسازند، مگری برای شوهرانشان.»^{۳۳}

این حکم اولیّه اسلام است، که همه فقهای اسلام بدون استثناء فتوا به ضرورت آن داده‌اند.

بحث دوم در ارتباط با پوشش زن، رعایت مسائل جانبی است؛ چون زینت و پرهیز که از موقعیت تحریک‌آمیز، بوده و در جای خود حایز اهمیت است. زیرا همان طور که قرآن امر به پوشش کرده،

نمایان ساختن زینت را نهی کرده است؛ «زینت خود را جز آن مقدار که نمایان است آشکار نکنید.»^{۳۴}

در این آیه بسیاری از فقها همان طور که دستور صریح قرآن را حمل به وجوب کرده و فتوا به ضرورت

---

^{۳۳}. نور، ۳۱.

^{۳۴}. همان.

پوشش داده‌اند، نهی را نیز بر وجوب ترک حمل کرده و
آن را به عنوان لازمه تحقق پوشش واجب دانسته‌اند.

قرآن در آیه دیگر زنان سالخورده‌ای را که در سنین

کهولت به سر می‌برند استثناء کرده است و خوب پوششی که بر سایر زنان واجب شده از آنها برداشته است.

زنان سالخورده‌ای که (به جهت طبیعت زن) بازنشسته و امید ازدواج ندارند بدون آن‌که آرایش و زینتی داشته باشند می‌توانند چادر و روپوش خود را بردارند و اگر در این حال هم عفت پیشه کنند برای ایشان بهتر است و خدا شنونده و آگاه است.^{۳۵}

این آیه مبنای کسانی است که می‌گویند پوشش برای زنان سالخورده واجب نیست.

۴. حدود گفتگو

زنان و مردان نامحرم با حفظ حجاب لازم و عفت و شأن و حرمت می‌توانند کنار هم و در یک محیط، کار و فعالیت کنند و در صحنه‌های فیلم و نمایش به عنوان زن و مرد فرضی نقش ایفا کنند. چنانچه پیشتر نیز اشاره گردید، این حضور در نمایشِ محرمیت فرضی

باید دور از نزدیک شدن به همدیگر و قرار گرفتن در

مسیر گناه باشد.

در قرآن صریحاً آمده است که: «به هنگام سخن صدا را نازک و شورانگیز نکنید که سبب طمع بیماردلان گردد.»^{۳۶}

این آیه، در حالی که دلیل برای حرام بودن گفتگو با مردان با ناز و کرشمه است، به اعتبار مفهوم نیز از جمله دلایل جایز بودن اصل گفتگو بین زنان و مردان به شمار می‌آید؛ چرا که آنچه در آیه، مورد نهی قرار گرفته گفتگو نیست بلکه ناز و کرشمه کردن است

۵. حدود تماس بدنی

فقه‌های شیعه در این مسئله، که زن و مرد نامحرم نمی‌توانند با همدیگر دست بدهند، اتفاق نظر دارند و هیچ فقهی حکم به جایز بودن این مسئله نداده است. ناگفته نماند که این اتفاق نظر فقها در شرایط عادی و به دور از ضرورت است. تشخیص ضرورت در فقه به عهده عرف و در برخی از شرایط نیز بر عهده عقل سلیم است.

تا کنون هیچ کدام از فقها نمایش فیلم را مصداق

ضرورت ندانسته‌اند. برخی از کارشناسان به جهت این که این مشکل را حل کرده باشند. پیشنهاد می‌کنند در فیلم‌های که تماس مرد و زن لازم و حتمی است، باید شخصیت‌های را انتخاب شوند که با همدیگر محرم واقعی هستند. برخی نیز برای حل این مشکل راه بهره جستن از تکنیک را پیش پای فیلمسازان قرار می‌دهند.

از نظر امام خمینی: هر کسی که نگاه کردن به او جایز نیست، تماس بدنی با او نیز جایز نیست، و هر گونه لمس کردن بدن یا هر عضوی از بدن حرام است و باید از آن اجتناب کرد مگر از روی لباس.^{۳۷}

بنابر احتیاط واجب، مردان نباید دختران نامحرم بزرگتر از شش سال را بغل کنند و روی پای خود بگذارند یا ببوسند.^{۳۸}

نگاه کردن

---

^{۳۷}. تحریرالوسیله، ج ۲، نکاح، مسئله، ۲.

^{۳۸}. تحریرالوسیله، ج ۲، باب نکاح، مسئله ۳۶.

نگاه کردن زن و مرد فرضی به همدیگر در صورتی که

پوشش لازم اسلامی را داشته باشند جایز است لکن این نگاه، باید خالی از ریبه و شهرت باشد.^{۳۹}

نگاه به دست و صورت زن، چنانچه خالی از زیورآلات و آرایش باشد اشکال ندارد، زیرا در صورت وجود زینت در دست و صورت، برخی از فقها نگاه به آن را جایز نشمرده‌اند. امام خمینی در این جا نیز به قصد و لذت و ریبه تأکید دارد:

نگاه کردن به هر چیزی یا هر کسی به قصد لذت؛ مرد باشد یا زن، عکس باشد یا فیلم یا هر چیز دیگری حتی نگاه کردن به بدن خود در آینه و یا در هر جای دیگر به قصد شهوت‌رانی حرام است.^{۴۰}

لازم به یادآوری است که بین نگاه کردن و افتادن قهری نگاه به نامحرم، تفاوتی وجود دارد. افتادن نگاه به نامحرم حتی در صورتی که حجاب خود را رعایت نکرده

---

^{۳۹}. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۳۷.

^{۴۰}.

است، خالی از معصیت است.^{۴۱} زیرا این، چشم افتادن

---

^{۴۱} . احکام روابط زن و مرد، ص ۳۶، به نقل از توضیح المسائل امام خمینی.

بدون قصد و اراده بوده است. ولی نگاه کردن، نگاهی است که از روی قصد و اراده فرد است. نگاه کردن به دستها تا آرنج، مقداری از موی سر، پا تا زانو، زیر چانه و گردن پیرزنهاى نامحرم اشکال ندارد.^{۴۲}

نگاه کردن به زنان نامحرم غیر مسلمان، به مقداری که به طور متعارف آن را نمی پوشانند، اشکال ندارد؛ به شرط آن که به قصد لذت نباشد.^{۴۳}

زنان می توانند به استثنای جایی که باید پوشیده باشد به سایر قسمت‌های بدن زن دیگر نگاه کنند مشروط به این که در آن قصد لذت و ریه نباشد.^{۴۴}

نگاه کردن زن به بدن، صورت و دستهای مرد نامحرم که معمول است و می توان دید جایز است.^{۴۵} در این جا نیز باید قصد لذت و شهوت در بین نباشد.

۷. ریه و لذت بردن

---

^{۴۲}. همان.

^{۴۳}. همان.

^{۴۴}. همان.

^{۴۵}. همان.

در کتابهای لغت و فقه، برای ریه معنای متفاوت آمده است. برخی نوشته‌اند. ریه یعنی ترس از وقوع در حرام در اثر نگاه کردن، یعنی حالتی که در اثر نگاه به نامحرم به ذهن و دل انسان خطور می‌کند.^{۴۶}

صاحب جواهر با تأیید این معنا نوشته است: ظاهراً مراد از ریه، ترس و وقوع در حرام است و شاید از این معنا تعبیر به خوف فتنه شود.

در کتاب اقرب الموارد نیز همین معنا عنوان شده است. برخی ریه را به معنای ترس از فریفته شدن گرفته‌اند. برخی نیز خطورات ذهنی بعضی از صحنه‌های حرام که از نگاه به نامحرم پدید می‌آید را ریه دانسته‌اند، چرا که در آن صورت آنچه که در ذهن به عنوان لذت نقش می‌بندد، خود مقدمه حرام می‌شود. از نظر فقهای شیعه، خطورات ذهنی و لذت، در صورتی که از حرام در ذهن نقش ببندد، حرام می‌شود.

۸. تحریک جنسی

---

^{۴۶}. کشف اللئام، فاضل هندی، ج ۲، ص ۸.

تحریک جنسی، به معنای ایجاد حالتی از هیجانات و رغبت جنسی جایز نیست و عمده دلیل آن نیز آیه قرآن است که به صراحت زنان را از قرار گرفتن در چنین شرایطی نهی کرده است.

«زنان هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان آشکار گردد.»^{۴۷}

مفسرین در تفسیر این آیه می‌نویسند. منظور از آشکار شدن زینت پنهان جلب توجه اطرافیان به صداهایی است که از خلخال پای زنان بلند می‌شود.

علاوه بر آیه یاد شده در قرآن، برای حرام بودن تهییج جنسی، دلایل دیگری نیز وجود دارد. آیات و روایاتی که زنان را از صداهای هوس‌انگیز و یا از رفتار توأم با ناز و کرشمه نهی کرده، همه به نوعی از جهت برحذر داشتن زنان و مردان از افتادن به گناهی است که از چنین حالتی نشأت می‌گیرد.

نتیجه

بحث از پوشش و یا نگاه به نامحرم هر چند مستقیماً با حضور زن در عرصه بازیگری ارتباطی ندارد، لکن طرح این بحثها تأکیدی بر این نکته است که در نظر اسلام نه تنها زن از حضور در چنین عرصه‌های نهی نشده است بلکه با توجه به برخی از حساسیتها و موقعیتها با طرح مسائلی از قبیل تعریف و حفظ حریم‌ها و حدود، شرایط حضور را برای زنان در یک بستر امن و عاری از مفاسد احتمالی فراهم ساخته است. و زن با پای‌بندی به موازین شرعی، که این نیز در جهت سلامت و امنیت زن و اجتماع است می‌تواند در زیباترین شکل استعداد و خلاقیت خود را در عرصه هنر به نمایش بگذارد.

چنانکه اشاره گردید، در فقه نگاه، مبنا این نیست که زنان و مردان در کنار هم قرار نگیرند و یا با همدیگر سخن نگویند؛ بلکه عمده توجه فقه به این نکته است که این معاشرت و این نگاه‌ها و این گفتگوها به گونه‌ای باشد که زن و یا مرد به لحاظ حیثیت انسانی و معنوی در معرض آسیب قرار نگیرند.

نهی از رفتار هوس‌انگیز، نهی از عاری شدن از

پوشش و یا پوشش‌های جذاب و شهوت‌انگیز و توصیه و تأکید بر رفتار و اقتدار، عواملی است که حضور سالم و عاقلانه زنان را در عرصه بازیگری و یا سایر موقعیتها فراهم می‌سازند.

همانندی زن و مرد

یکی از مسائل مورد پرسش از فقه، همانند شدن زنان و مردان برای ایفای نقش می‌باشد. در برخی از فیلمها مردان با پوشیدن لباس زنان در نقش زنان ظاهری می‌شوند و در مواردی نیز عکس آن اتفاق می‌افتند. از نظر فقها، اگر چنین عملی مصداق «تشبه»، - که در روایات نهی شده است - باشد، قطعاً حرام است و الاً هیچ دلیل دیگری بر منع آن نیست.

موضوع «تشبه» یا همانندی زن و مرد در کتاب‌های فقه به طور مبسوط بحث شده است. نظر مشهور آن است که مسلماً تشبه جنسی زن به مرد و یا بالعکس آن نهی شده است و مسلماً پوشیدن لباس مصداق تشبه نمی‌شود، به ویژه اگر پوشیدن لباس به جهت اهداف

مشخصی باشد و دلایل و قرائن کافی ساختگی و

نمایشی بودن آن در بین باشد که در چنین صورتی به هیچ عنوان نمی‌توان آن را مصداق تشبیه دانست.

امام خمینی پوشیدن لباس ویژه زن را برای مرد و همچنین عکس آن را جایز نمی‌داند لکن در بحث فیلم و نمایش و تئاتر ترک آن را احتیاط واجب می‌داند به عبارتی وی در این خصوص به حرام بودن آن فتوا نمی‌دهد.^{۴۸}

آیت‌الله خامنه‌ای در پاسخ این پرسش که آیا پوشیدن لباس مختص زنان توسط مردان و به عکس بدون قصد تشبیه به جنس مخالف جایز است یا نه؟ می‌فرمایند: «تا زمانی که آن را به عنوان لباس برای خود انتخاب نکرده باشند، اشکال ندارد.»^{۴۹}

گریم و آرایشگری

یکی از عناصر مهم در بازیگری گریم و آرایشگری است. از نظر فقه این مسئله در ابعاد گوناگون مورد بحث

---

^{۴۸}. احکام روابط زن و مرد، سید مسعود معصومی، ص ۱۲۸.

^{۴۹}. اجوبة الاستفانات، ج ۲، ص ۹۰۹.

واقع شده است. در فقه آرایشگری، یکی از مسائلی که

مطرح شده است، آرایش کردن مردان و استفاده از وسایل آرایش زنانه است. برای مثال؛ برداشتن موی ابروها، استفاده از پمادهای سفید کننده، کشیدن رمل و سرمه به چشم، یکی از ابتدایی ترین کارها در صحنه نمایش به شمار می رود. از نظر فقه این مسائل جایز است، چرا که هدف از همه این کارها از پیش مشخص و معین است. البته باید ضرورت آرایش مردان، به گونه یاد شده، از طرف تهیه کننده و کارگردان احراز شده باشد. این ضرورت مبنای فقهی آن به شمار می آید. در بحث آرایش و گریم، استفاده از ماسک و کلاه گیس نیز یکی از مسائل مورد سؤال از فقه است. این مسئله به چند وجه قابل تشریح است. از نظر فقه استفاده از کلاه گیس زنانه برای مردان که آنها را به زنان شبیه می سازد ابتدائاً جایز نیست، لکن وقتی این امر برای هدف مشخصی صورت می گیرد، خالی از اشکال می گردد. بنابراین، حتی مردان می توانند با استفاده از چنین شرایطی نقش زنان را ایفا کنند. اما استفاده از کلاه گیس زنان برای زنان با اشکال برخی از فقها روبرو

شده است. دلیل این دسته از فقها آن است. که زنان

علی‌رغم این که با پوشیدن کلاه‌گیس از دیده شدن موی سر خود پرهیز می‌کنند، لکن این مسئله به لحاظ این که برای مخاطب مشخص نیست، تبعات منفی و احیاناً مفسده دارد. برخی با در نظر گرفتن این شرایط، حضور زن را با کلاه‌گیس در نقش‌ها جایز نمی‌شمارند. چنانچه اشاره شده، این حکم ثانوی مسئله است. در حکم اولیه حضور با کلاه‌گیس اشکالی ندارد. «پوشیدن لباس جنس مخالف و تقلید صدای او هنگام بازیگری و بیان خصوصیات یک شخص حقیقی اگر سبب فساد نگردد بعید نیست که جایز باشد.»^{۵۰}

سؤال: استفاده زنان از انواع کرم و لوازم آرایشی در تئاترها و نمایش‌هایی که توسط مردان هم دیده می‌شود چه حکمی دارد؟

فقه صحنه

فقه صحنه، شامل طراحی صحنه؛ اعم از دکور و وسایل صحنه و نورپردازی است. این عناصر از این

---

^{۵۰}. اجوبه الاستفتاءات.

جهت اهمیت می‌یابند که هر کدام در جایگاه خود

نمادین و نشانه‌هایی برای انتقال مفهوم خاص هستند.

در نورپردازی چنانچه سیاه و سفیدی بیانگر

تضادهاست، نور شدید، سایه شدید و یا نورهای رنگین

هر کدام برای بیان یک معنا در نظر گرفته می‌شوند.

از طرفی به جهت این که پدیده نور به لحاظ

اعتقادی و فرهنگی نیز نمادین است، برای فقه اهمیت

ویژه پیدا کرده است. فقه همان‌طور که در مناسبات

ساختاری برای مفاهیم مختلف سازه‌های متناسب با

خود را توصیه می‌کند، در نورپردازی نیز به رنگ و میزان

درجه نور توجه دارد. از نگاه فقه، اگر در نمایش تناسب

موضوع و نور به هم بخورد و در نتیجه مفاهیم القایی به

گونه‌ای غیر واقعی منتقل شود، به لحاظ تبعات جانبی،

مبنای جایز بودن و یا جایز نبودن آن شکل می‌گیرد.

باید توجه داشت که تصور چنین فرضی تنها در مفاهیم

خاص دینی و ارزشی است. برای مثال، وقتی این

مسئله قطعی می‌شود که نور در برخی از صحنه‌ها و

پیش‌زمینه‌ها بیانگر افکار و یا عواطف و احساسات یک

شخصیت است، باید توجه داشت که در بیان احساسات

یک شخصیت ارزشی از به کار بردن نور نامناسب پرهیز

کرد. و همچنین است در القای معنا و مفهوم یک واقعیت دینی، تاریخی و اجتماعی که با حیثیت یک فرد یا اجتماع گره خورده است.

عوامل نورپردازی به لحاظ موارد فوق پاسخگو شناخته می‌شوند. این مسئله در بحث زوایه دوربین نیز مطرح است. زیرا پوشیده نیست که از نگاه حرفه‌ای زوایه بندی و قاب بندی تصاویر هر کدام در جایگاه خود شرایط و موقعیت سوژه را تعریف می‌کنند؛ حتی در برخی از سبکها دوربین با تعیین میزان فاصله‌اش با سوژه یا با نوع حرکت همچنان نقش‌ساز می‌شود.

در بحث صحنه، باید پیرامون دکور و نوع طراحی صحنه و همچنین وسایل موجود در صحنه نیز دقت کرد و نباید از توان و قدرتی که این عناصر در انتقال مفاهیم دارند غافل شد. در یک صحنه همان طور که وجود عکس ستاره داوود در گوشه یک اتاق موقعیت محیط و حتی باور دینی آدمها را مشخص می‌سازد و یا یک طرح هندسی از موقعیت جغرافیایی و هویت ملی خبر می‌دهد؛ نمی‌تواند از نظر فقه کم اهمیت باشد.

فقه ارزیابی

فیلم پس از تولید و پیش از مرحله پخش در واحدی به نام واحد ارزیابی تحت بررسی قرار می‌گیرد، تا با اطمینان از نبود عیب و نقص در محتوا و خالی بودن آن از اشکالات فنی به نمایش گذاشته شود. این مسئله نه تنها در کشور ایران، بلکه در همه کشورهای جهان اعمال می‌شود. در کشورهای پیشرفته صنعتی فیلمها با در نظر گرفتن شرایط سنی نیز طبقه‌بندی می‌شود. در ایران به جهت این که تلویزیون تحت نظارت رهبر اداره می‌شود. سیاست‌گذاریها عموماً در راستای هدایت و ارشاد اجتماع به سمت رشد و کمال است و یک فیلم پیش از آن که به مرحله تولید برسد در مرحله فیلمنامه ارزش‌گذاری می‌گردد. لکن با همه اینها از آنجا که تلویزیون بخشی از برنامه‌های خود را از سایر مراکز تولید، اعم از بخش خصوصی و یا کشورهای دیگر، تأمین می‌کند باید محتوا را مورد توجه قرار داد محتوای فیلم - در همه انواع آن - باید متناسب با فرهنگ اسلامی و با در نظر گرفتن نیازهای این جامعه

باشد و در ضمن نمایش آن هیچگونه مفسده فردی و
اجتماعی در پی نداشته باشد.

مراجع در این مسئله اتفاق نظر دارند که تمام پدیده‌های فرهنگی و هنری اعمّ از کتاب، برنامه‌های رادیوئی و فیلم در صورتی که موجب انحراف و مفسده و سست کردن اعتقادات، ایجاد بدبینی نسبت به ارزشها و باورهای دینی و سنتی که موجب به هم خوردن مناسبات اجتماعی و پدید آمدن یأس و ناامیدی در افراد می‌شود و همین‌طور ترویج پوچگرایی، اتلاف وقت انسان‌ها، تحکیم و ترویج شعبده‌بازی با القاء باورهای خرافی از جمله مواردی است که به نوعی مصداق منافی اسلام تلقی می‌شود.

موسیقی فیلم

از نظر شرع مقدس اسلام عواملی که موجب حرام شدن موسیقی می‌گردد عبارت است از: مشتمل بودن آن بر غنا، متناسب بودن با مجالس لهو و گناه و مطرب بودن است. بنابر نظر فقها اگر موسیقی به دور از موارد

یاد شده باشد، گوش دادن به آن اشکال شرعی ندارد و
در اهداف حلال می‌توان از آن بهره جست.^{۵۱}

---

^{۵۱}. اجوبة الاستفتائات، ج ۲، مسئله ۵۸.

تشخیص موضوع و مصداق که آیا این موسیقی از ویژگی‌های فوق برخوردار است یا نه، بر عهده عرف است. هر موسیقی که به نظر عرف موسیقی لهوی مطرب و مناسب مجالس عیش و نوش، باشد موسیقی حرام محسوب می‌شود. و تفاوتی نمی‌کند که این موسیقی چه عنوانی داشته باشد و یا متعلق به کدام سرزمین باشد.^{۵۲}

«موسیقی مطرب و لهوی آن است که به سبب ویژگی‌هایی که دارد انسان را از خداوند متعال و فضایل اخلاقی دور نموده و به سمت بی‌بند و باری و گناه سوق می‌دهد و مرجع تشخیص موضوع عرف است.»^{۵۳}

آنچه در کتب لغت درباره واژه غنا گفته شده این است که: صدا ترجیع داشته باشد و حالت رقص و هیجان‌ات این‌گونه را موجب گردد. و مطرب بودن نیز عرفاً در شرایطی است که صرفاً به جهت عیش و نوش

---

^{۵۲}. همان، ج ۲، مسئله ۴۱.

^{۵۳}. همان، مسئله ۴۳.

برگزار می‌گردد و معیارها و ملاک‌های عقلایی در آنجا
رعایت نمی‌گردد.

«به کارگیری موسیقی در غیر این موارد که شامل بهره‌برداری مفید و عقلایی در سرودهای انقلابی، اجرای برنامه‌های فرهنگی مفید است... اشکال ندارد و همچنین آموختن و یاد دادن نوازندگی برای امر فوق فی نفسه اشکال ندارد.»^{۵۴}

معیارهای یاد شده در مشروعیت موسیقی شامل هر نوع موسیقی می‌شود. در این خصوص تفاوتی بین موسیقی سنتی، ایرانی و غیر ایرانی نیست.

لازم به گفتن است موسیقی همراه برنامه آیینی برخی از مذاهب و موسیقی اُپرائی در مراسم کلیساها و یا موسیقی برخی فیلم‌های موزیکال که صرفاً برای جلوه دادن به برخی حرکات هنری به دور از ابتدال می‌باشد مصداق مطرب بودن نیست.

ترانه در فیلم

در برخی از فیلم‌ها نمایش فیلم با ترانه همراه می‌شود و چه بسا خواننده این ترانه زن باشد. فیلم‌هایی

---

^{۵۴}. همان، مسئله ۵۸.

که از خارج خریداری می‌شود گاهی در وسط یا آخر آنها

چنین ترانه‌هایی وجود دارد. در فیلمهای ایرانی نیز مدتی است که ترانه‌سرایی متداول شده است. این ترانه‌ها گاهی توسط مرد و گاهی توسط مردان و یا توسط مردان و زنان به صورت گروهی خوانده می‌شود.

آنچه در موسیقی به عنوان معیار و ملاک مشروعیت عنوان گردید در این جا نیز همچنان ملاک مشروعیت است.

«اگر کیفیت آنها از نظر شنونده عرفاً طرب‌آور و لهوی نباشد گوش دادن به آنها اشکال ندارد و قصد نیت خواننده و مضمون چیزی که می‌خواند در این باره تأثیری ندارد.»^{۵۵}

خرید و فروش

فیلم به عنوان یک اثر متعلق به پدیدآورنده آن است او حق انحصاری در خصوص اثر خود دارد و می‌توان از آن در چارچوب مقررات و قوانین جاری بهره‌برداری

---

^{۵۵}. همان، مسئله ۷۱.

مادّی و معنوی داشته باشد؛ (مردم درباره مال خود

اختیار دارند)

بنابراین از نظر مقررات شرعی خرید و فروش فیلم و یا اجاره هر گونه تکثیر از آن جزو اختیارات مالک و پدیدآورنده آن است. در شرکت‌ها و سازمان‌ها و نهادهای وابسته به دولت، این مراکز به عنوان سرمایه‌گذاری مالک فیلم شناخته می‌شوند و تهیه کننده و کارگردان و سایر عوامل طرف قرارداد به شمار می‌آیند مگر این که مراکز یاد شده حق، مالکت را به افراد واگذار کرده باشند.

به طور کلی مواردی که مسئولین سالن‌ها درباره آن تعهد دارند به شرح زیر است:

۱. استاندارد بودن نمایش دهنده

۲. صدا

۳. محتوای فیلم به دور از تکرار بودن.

۴. ثابت و متناسب بودن قیمت بلیط‌ها.

۵. غیر واقعی نبودن پوستر و تبلیغات.

۶. رعایت بهداشت داخل سالن.

۷. راحتی صندلی‌ها،

۸. امنیت داشتن داخل سالن،

۹. رعایت تاریخ شروع و پایان فیلم،

۱۰. پرهیز از نمایش فیلم‌های جنایی و خشونت،

۱۱. مجهز بودن به وسایل آتش‌سوزی،

۱۲. مجهز بودن به سیستم‌های ایمنی،

۱۳. مجهز به وسایل گرمایشی و سرمایشی،

۱۴. فراهم نمودن امکانات برای خانواده‌ها،

۱۵. دارا بودن به سالن انتظار،

۱۶. فاصله بین پرده و صندلی ردیف اول،

۱۷. فاصل بین صندل‌ها،

۱۸. رعایت حال تماشاچیان،

۱۹. احترام لازم به تماشاچیان،

۲۰. تدبیر برای جلوگیری از شلوغ کاری و

۲۱. تدبیر شرایط برای مصرف سیگار و نوشیدنی‌ها

در داخل سالن نمایش،

۲۲. طرح بوفه در خارج از سالن نمایش،

موارد یاد شده به جهت این جزو مصوبات وزارت
فرهنگ و ارشاد اسلامی است و به صورت مقررات
دولتی به مدیران سالن ابلاغ شده است، هر گونه تخلف
از این موارد قابل اعتراض است و قانون از افراد حمایت
می‌کند.

و ضوابط شرعی در؟؟؟ درس حاضر شوند.^{۵۶}

نظارت بر سالن‌های سینما

آنچه که مربوط به بحث سالن‌های سینما می‌شود، شامل امنیت سالن‌ها، راحتی صندلی، پخش‌کننده‌های صدا و بهداشت آن است که علاوه بر دربردارنده تعهدات شرعی به عنوان مسئله معاشرتی از تعهدات اخلاقی نیز برخوردار است. مسلماً سینماداران در ازای وجهی که از مشتری خود می‌گیرند باید همه موارد یاد شده را به گونه مطلوب رعایت کنند و رضایت خاصه افراد را جلب کنند. مشتریان سالن‌ها اگر در موارد یاد شده به شرایطی برخورد کردند که خارج از استاندارد و غیر متعارف بوده می‌توانند ادعای خسارت کرده و وجه پرداختی خود را باز ستانند. ملاک استاندارد در سالن‌ها طبق مصوبات وزارت ارشاد اسلامی با عنوان بندی سالن‌ها به درجه ۱ و ۲ هر کدام تعریف‌های

---

^{۵۶}. همان، مسئله ۷۱.

خاص خود را دارند مسئله دیگری که در سالن‌های
سینما مورد بحث قرار می‌گیرد، مطابقت داشتن آنچه
که به عنوان فیلم نمایش داده می‌شود با چیزی است که
به صورت پوستره‌های تبلیغی در؟؟؟؟ بوده و در جلب
مشتری مؤثر بوده است. در این مسئله نیز هر گونه
اغفال مشمول احکام شرعی است که در مباحث خرید و
فروش فقه به عنوان اغفال و نیرنگ در معاملات مورد
بحث قرار گرفته است.

و السلام